

83.3(25)
4-74

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ

УДК 882.6 (437) (043.3) + 882.6.09 (043.3) + 885.0.09 (043.3)

ЧМАРАВА Марына Іванаўна

**БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА Ў ЧЭХАСЛАВАКІІ
(1920 – 1945)**

10.01.01 – беларуская літаратура

10.01.03 – літаратура народаў краін
замежжа (чэшская літаратура)

**Аўтарэферат
дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук**

Мінск – 2002

Работа выканана ў Беларускім дзяржаўным універсітэце

Навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар
І.А.Чарота,
БДУ, кафедра славянскіх літаратур

Афіцыйныя апаненты – член-карэспандэнт НАН Беларусі,
доктар філалагічных навук, прафесар
М.І.Мушыньскі,
Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
Г.Я.Адамовіч,
Беларускі дзяржаўны педагагічны
універсітэт, кафедра беларускай
літаратуры

Апаніруючая арганізацыя – Брэсцкі дзяржаўны універсітэт
імя А.С.Пушкіна

Абарона адбудзецца “24” студзеня 2003 ў 14 гадзін на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.01.12 у Беларускім дзяржаўным універсітэце (220050, г.Мінск, вул.К.Маркса,31, філалагічны факультэт, аўд.62; тэл.вучонага сакратара 222-33-66).

З дысертацыяй можна знаёміцца ў Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага універсітэта (г.Мінск, пр-т Ф.Скарыны,4).

Аўтарэфферат разасланы “ _____ ” _____ 2002 г.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый
прафесар

А.І.Бельскі

А.І.Бельскі

Актуальнасць тэмы. Адна з асноўных задач айчыннага літаратуразнаўства – даследаванне заканамернасцей і спецыфікі беларуска-інтанацыянальных сувязей з улікам ролі пісьменнікаў эмігрантаў. Яна прадугледжвае даследаванне беларуска-чэхаславацкіх літаратурных сувязей перыяду паміж дзвюма сусветнымі войнамі.

1920 – 1945-я гады – гэта этап, калі адбываецца самавызначэнне беларускай эміграцыі ў агульнаславянскім кантэксце. Асэнсаванне яго вымагае не толькі факталагічнага агляду, але і мэтанакіраванага цэласнага аналізу выдавецка-публікацыйнай і літаратурнай спадчыны, што дазволіць знайсці аптымальныя крытэрыі ацэнкі літаратурнай дзейнасці беларусаў у Чэхаславакіі, самавызначэння і інтэграцыі ў агульнаславянскі кантэксст. Інакш кажучы, цэласна прааналізаваць асаблівасці літаратурнай дзейнасці беларусаў у Чэхаславакіі 1920 – 1945-х гадоў – значыць выявіць не толькі заканамернасці і асаблівасці двухбаковых літаратурных кантактаў, але і вытокі, перадумовы той сітуацыі, якая выклікала цікавасць да беларускай літаратуры ў славянскім свеце, што ў сваю чаргу якасна адбілася на яе статусе і ўзаемадчынненях.

Акрамя таго, даследаванне прысутнасці беларускай літаратуры ў міжваеннай Чэхаславакіі стане неабходнай асновай для далейшага вывучэння феномена беларускай эміграцыі, а таксама істотным працягам вяртання спадчыны эмігрантаў у агульнанацыянальную культурную скарбніцу.

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі.

Работа выканана ў адпаведнасці з дзяржбюджэтай тэмай кафедры славянскіх літаратур БДУ («Узаемадзейні славянскіх літаратур» 1996 – 2000) і планавай тэмай кафедры беларускай літаратуры МДУ імя А.А.Куляшова – («Літаратурны працэс у сучасным асвятленні»).

Мэта дысертацыйнага даследавання – цэласнае вывучэнне асаблівасцей літаратурнай дзейнасці беларусаў у Чэхаславакіі 1920 – 1945-х гадоў, а таксама здабыткаў беларуска-чэхаславацкіх літаратурных узаемасувязей на самым інтэнсіўным і складаным этапе двухбаковых кантактаў.

Для дасягнення названай мэты вырашаліся наступныя **задачы**:

правесці канкрэтна-гістарычны аналіз асаблівасцей літаратурнай дзейнасці беларусаў у міжваеннай Чэхаславакіі;

выявіць адметнасці рэцэпты беларускай літаратуры перыяду 1920 – 1930-х гадоў у гэтай краіне;

прасачыць гісторыю беларуска-чэхаславацкіх літаратурных і навуковых узаемадчынненняў, а таксама характар іх узаемаўплываў;

вызначыць і ахарактарызаваць ролю пісьменнікаў-эмігрантаў як літаратурных пасрэднікаў.

Аб'ект і прадмет даследавання. Аб'ектам даследавання з'яўляецца літаратурная і выдавецка-публікацыйная дзейнасць беларусаў у Чэхаславакіі 1920-1945 гадоў, а таксама

¹Такое храналагічнае і геаграфічнае вызначэнне патрабуе некаторых тлумачэнняў: паколькі выдавецка-публікацыйная і літаратурная дзейнасць беларускай дыяспары ў акрэслены перыяд у Славакіі (тагачаснай Чэхаславакіі) не выяўлена, за аснову даследавання бярэцца пераважна літаратурная дзейнасць і кантакты беларусаў у чэшскім асяроддзі.

яе ўспрыманне чэхаславацкім асяроддзем, спецыфіка рэцэпцыі беларускай літаратуры ў гэтай краіне, а таксама беларуска-чэхаславацкія літаратурныя сувязі 1920-1930-х гадоў.

Прадмет даследавання: а) творы беларускіх пісьменнікаў У.Жылкі, Л.Геніюн. І.Дварчаніна, М.Ільшэвіча, П.Крэчаўскага, Я.Станкевіча, Т.Грыба, Ф.Грышкевіча, Я.Ляцкага; б) літаратуразнаўчыя і крытычныя працы чэшскіх аўтараў – І.Волькера, З.Неедлага, Ю.Фучыка, Ф.Вольмана, Я.Махала, А.Чэрнага і іншых; в) пераклады беларускай паэзіі на чэшскую мову, зробленыя А.Чэрным, Ф.Ціхім, Я.Сейфертам, Ё.Горам, І.Бартам.

Значнае месца ў дысертцыі займаюць архіўныя матэрыялы Фонда Славянскай бібліятэкі і Архіва-музея помнікаў нацыянальнага чэшскага пісьменства ў Празе, якія датычацца дзейнасці беларусаў у Чэхаславакіі 1920 - 1930-х гадоў.

Метадалогія і метады праведзенага даследавання. Беларускі літаратурны рух у міжваеннай Чэхаславакіі і асаблівасці беларуска-чэхаславацкіх літаратурных сувязей комплексна не вывучаліся. Даследаванне грунтуецца на метадалагічным вопыце айчынных літаратуразнаўцаў: Г.Адамовіч, А.Александровіча, М.Байкова, Я.Карскага, А.Каўкі, У.Калесніка, А.Ліса, А.Мажэйкі, А.Лойкі, М.Мілінчанчука, Л.Мірачыцкага, М.Мушынскага, І.Навуменкі, А.Пашкевіча, Л.Савік, У.Сакалаўскага, Б.Сачанкі, Я.Станкевіча, Л.Сіньковай (Корань), І.Цішчанкі, І.Чароты, І.Шаблоўскай і інш.

Істотнае значэнне для выпрацоўкі тэарэтычных і метадалагічных асноў дысертцыі мелі дасягненні прадстаўнікоў расійскай славістычнай навукі: С.Бернштэйна, І.Бернштэйна, Л.Кішкіна, С.Нікольскага, І.Неуплаковай, С.Шэрлаімавай і інш.

У дысертцыі шырока выкарыстоўваюцца працы вучоных славянскага свету, у першую чаргу чэшскіх: Б.Балайкі, І.Вацака, М.Дандавай, Ё.Зеленкі, Б.Зілінскага, Д.Кшышцавай, І.Поспішыла, Ф.Сокалавай, З.Сладака, Ф.Вольмана, Я.Махала, А.Чэрнага, сербскіх: В.Мілінчавіча, М.Сібінавіча.

Аснова даследавання – комплексны аналіз, пры якім канкрэтна-гістарычнае асвятленне працэсу і асобных фактаў удакладняецца тыпалогіяй, міждyscyплінарнымі аспектамі (сувязь з фальклорам, гісторыяй, культуралогіяй, крыніцазнаўствам).

У дысертцыі выкарыстаны наступныя метады правядзення даследавання: канкрэтна-аналітычны, параўнальна-гістарычны, параўнальна-тыпалагічны.

Навуковая навізна і значнасць атрыманых вынікаў Праца з’яўляецца першай спробай комплекснай і канцэптуальнай распрацоўкі акрэсленай тэмы ў межах асобнага даследавання не толькі ў айчынным, але і ў замежным літаратуразнаўстве. Вядомыя захаваныя зробленыя беларускімі і замежнымі навукоўцамі ў гэтым плане, датычыліся, як правіла, асобных аспектаў ці прыватных з’яў, разглядаліся ў панарамна-інфармацыйных публікацыях.

У дысертцыйнай працы **ўпершыню:**

праведзены цэласны аналіз беларускага выдавецкага і літаратурнага руху ў Чэхаславакіі 1920-1945 гадоў, які разглядаецца ў кантэксце агульнанацыянальнага літаратурнага працэсу, а таксама супастаўляецца з асаблівасцямі развіцця чэшскай літаратуры 1920 – 1930-х гадоў;

даследавана гісторыя беларуска-чэхаславацкіх літаратурных сувязей акрэсленага перыяду;

разгледжана спецыфіка рэцэпцыі беларускай літаратуры ў чэхаславацкім асяроддзі;

уклучаны ў літаратуразнаўчы ўжытак і ўпершыню прааналізаваны публікацыі, невядомыя архіўныя матэрыялы Яўгена Ляцкага, Пятра Крэчаўскага, Тамаша Грыба, Міколы Ільшэвіча, Мікалая Байкова, Францішка Грышкевіча, Паўла Бакача, Васіля Русака і іншых;

вызначана роля і значэнне пісьменнікаў-эмігрантаў у культурных і літаратурных узаемадзеяннях.

У дысертацыі прапаноўваецца і абгрунтоўваецца новае тлумачэнне шэрагу фактаў літаратурнага працэсу ў міжваеннай Чэхаславакіі, што дазваляе вызначыць перспектыўныя кірункі далейшых навуковых даследаванняў у галіне кантакталогіі беларускай і чэшскай літаратур міжваеннага перыяду, а таксама гісторыі беларуска-чэхаславацкіх літаратурных сувязей увогуле.

Практычная каштоўнасць атрыманых вынікаў. Матэрыялы і навуковыя вынікі дысертацыі перш за ўсё актуальныя і перспектыўныя для распрацовак у галіне гісторыі беларускай літаратуры і гісторыі беларуска-чэхаславацкіх літаратурных узаемасувязей. Вынікі працы могуць быць выкарыстаны выкладчыкамі вышэйшых навучальных устаноў пры распрацоўцы адпаведных курсаў па гісторыі беларускай літаратуры і яе сувязей з іншымі славянскімі літаратурамі.

Асноўныя палажэнні дысертацыі, якія выносяцца на абарону:

1. Беларуская-чэхаславацкія літаратурныя, культурныя і навуковыя ўзаемадачыненні маюць свае традыцыі, заканамернасці і розныя ступені актыўнасці. Адзін з самых істотных этапаў прыпадае на 1920 – 1930-я гады.

2. Адметнымі рысамі літаратурнай дзейнасці беларусаў у міжваеннай Чэхаславакіі стала культываванне нацыянальнай самабытнасці, асэнсаванне гістарычнага мінулага Беларусі, адраджэнцкі пафас творчасці, а таксама пільная ўвага да культур і літаратур іншых славянскіх народаў.

3. Беларускія выданні ў міжваеннай Чэхаславакіі (“Беларускі студэнт”, “Перавясла”, “Прамень”, “Замежная Беларусь” і іншыя), адлюстроўваючы погляды і настроі значнай часткі беларускай інтэлігенцыі 1920-1930-х гадоў (Т.Грыба, Ф.Грышкевіча, І.Дварчаніна, У.Жылкі, П.Крэчаўскага, В.Русака, Я.Станкевіча і іншых), з’яўляюцца складнікам агульнанацыянальнай спадчыны.

4. Працы чэшскіх вучоных (А.Чэрнага, Ф.Вольмана, Я.Махала, Ф.Ціхага, Я.Ляцкага) і маладых беларускіх літаратуразнаўцаў (Ф.Грышкевіча, Т.Грыба, М.Ільшэвіча) заклалі трывалы падмурак для аб’ектыўнага, усебаковага вывучэння беларускай літаратуры ў замежжы.

5. Творчая практыка беларусаў у Чэхаславакіі спрыяла актыўнай папулярызацыі беларускай мовы, літаратуры і культуры ў замежжы, інтэграцыі ў агульнаславянскі і еўрапейскі кантэкст.

Асабісты ўклад дысертанта. Даследаванне і ўсе апублікаваныя працы выконваліся без сааўтарства.

Апрацаваныя вынікі дысертацыі. Вынікі, атрыманыя ў працэсе даследавання, вызначылі змест дакладаў на 10 канферэнцыях: 2 рэспубліканскіх (Мазыр, 1998; Гродна, 1999) і 8 міжнародных навуковых канферэнцыях (Мінск, 1999; Магілёў, 1999; Беласток, 2000; Мінск, 2000; Мінск, 2001; Магілёў, 2002).

Апублікаванасць вынікаў. Асноўныя палажэнні дысертацыі выкладзены ў 14 публікацыях: 5 артыкулах (змяшчаны ў навуковых часопісах), 9 матэрыялах канферэнцый. Агульная колькасць апублікаваных матэрыялаў складае 63 старонкі.

Структура і аб'ём дысертацыі. Дысертацыя складаецца з уводзіц, агульнай характарыстыкі даследавання, трох раздзелаў, заключэння, спісу крыніц выкарыстанай літаратуры (232 пазіцыі). Асноўны тэкст займае 100 старонак, са спісам літаратуры – 113 старонак.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ РАБОТЫ

Ва **ўводзінах** абгрунтоўваецца актуальнасць і неабходнасць дысертацыйнага даследавання ў абраным кірунку, вызначасца метадалогія навуковых пошукаў, фармулююцца мэты і задачы, падкрэсліваецца яго навізна.

У раздзеле 1 **“Спецыфіка нацыянальна-культурнай дзейнасці беларусаў у Чэхаславакіі (1920-1945)”** вызначаюцца перадумовы той сітуацыі, якая спрыяла рэалізацыі інтэлектуальнай дзейнасці эмігрантаў у Чэхаславакіі, даецца агульная характарыстыка нацыянальна-культурнай дзейнасці беларусаў 1920 – 1930-х гадоў у гэтай краіне, што ўключае выдавецка-публікацыйную і культурна-асветную справу.

“Руская акцыя” дапамогі Чэхаславакага ўрада эмігрантам з буйной Расіі стала “унікальным у сучаснай гісторыі прыкладам супрацоўніцтва паміж так непажаданымі, звычайна, эмігрантамі і ўладай краіны, якая іх прытуліла”.² У параўнанні з падобнымі палітычнымі мерапрыемствамі ў іншых краінах, яна ставіла перад сабой, галоўным чынам, адну задачу: даць эмігрантам магчымасць удзельнічаць у акадэмічным і культурным жыцці. У адрозненне ад Берліна, дзе жыццё беларускай эміграцыі мела больш палітычны характар, Прага ў 1920–1930-я гады стала галоўным цэнтрам адукацыйнай, выдавецкай, навуковай і літаратурнай дзейнасці беларускага зямляцтва. Актыўную ролю ў гэтым адыгралі студэнты, якія выпускалі шэраг часопісаў на роднай мове. Першы беларускі студэнцкі часопіс – *“Беларускі студэнт”* (1923) меў культурна-палітычны характар і антыпольскую, антысавецкую накіраванасць. Адзначаецца, што аўтары часопіса ўважліва ставіліся да беларускай і агульнаславянскай спадчыны, яны не мелі ідалапаклонніцкіх адносін да ўсяго заходняга. Выдаўцы ўспрымалі гэта як важны момант поспеху адраджэнцкай справы на Беларусі, заклікалі вучыцца ў іншых славянскіх народаў, браць лепшае дзеля развіцця сваёй дзяржаўнасці і культуры. “Беларускі студэнт” адлюстроўваў актыўныя спробы даследавання беларускай мовы, гісторыі, літаратуры, што з’яўлялася трывалым падаткам да агульнага рэчышча адраджэнцкіх працэсаў і палітыкі беларусізацыі ў БССР.

Часопіс *“Перавясла”* заснавалі левадэмакратычныя нацыянальныя сілы – І.Дварчанін, Т.Грыб, У.Жылка. Дзякуючы намаганням апошняга выданне стала школай барацьбітоў за свае ідэалы і пачынаючых пісьменнікаў. Адзначаецца, што большасць аўтараў не сфарміраваліся як прафесійныя пісьменнікі, яны склалі толькі частку агульнага нацыянальна-культурнага і літаратурнага руху беларускай эміграцыі, што спрыяў абуджэнню цікавасці да літаратурнай працы і пошуку талентаў. Часопіс *“Перавясла”* адыграў сваю ролю ў развіцці літаратурных інтарэсаў беларускай моладзі ў Чэхаславакіі,

² Сладек З. Русская эмиграция в Чехословакии: развитие “Русской акции” // Славяноведение. – 1993. – № 4. – С.38.

збіранні, захавані рукапіснай спадчыны, магчымаці атрымліваць і супастаўляць інфармацыю з розных крыніц, фарміраваць гуманістычныя погляды, здабываць веды ў розных галінах.

Часопіс “Прамень”, нягледзячы на канфрантацыйнасць з палітычнай эміграцыяй, тэндэнцыйнасць і саветафільства практычна распачаў культурнае супрацоўніцтва паміж Беларуссю і Чэхаславакіяй. Першы нумар часопіса (1926) змяшчаў вершы самага папулярнага тады чэшскага пралетарскага паэта І.Волькера. Другі нумар часопіса пад назвай “*Новы прамень*” у значнай ступені быў прысвечаны праблемам сучаснай чэшскай культуры. У артыкулах І.Волькера “Аб пралетарскім мастацтве”, К.Тэйге “Прынцыпы канструктывізму”, Ю.Фучыка “Аб чэшскай сацыяльнай паэзіі” ставяцца важныя тэарэтыка-літаратурныя праблемы, праводзіцца характарыстыка чэшскай паэзіі 1920-х гадоў. Артыкулы з’яўляюцца даволі значнымі як для ацэнкі літаратурных з’яў Чэхаславакіі таго часу, так і разумення эвалюцый поглядаў, напрыклад Ю.Фучыка. Яны мелі немалое значэнне і для беларускай літаратуры, асабліва для пачынаючых пісьменнікаў. Яскравы прыклад гэтаму – публікацыя вершаў У.Жылкі, якія значна папяралі абсягі беларускай паэзіі, канстатавалі вылучэнне багатай творчай індывідуальнасці. Культурна-палітычны часопіс “Прамень” лічыўся самым аўтарытэтным выданнем беларускага студэнцтва ў Празе; ён паказаў, якіх поспехаў у культурнай справе могуць дасягнуць аб’яднаныя сілы.

У 1925 годзе з мэтай кансалідацыі беларускай моладзі ў Празе на культурна-асветным грунце было заснавана Беларускае (крывіцкае) культурнае таварыства імя Ф.Скарыны, якое ў 1931 – 1935 гадах выдавала часопіс “*Іскры Скарыны*”. Фактычным яго рэдактарам і аўтарам большасці публікацый быў Т.Грыб. У артыкулах ён заклікаў беларускую інтэлігенцыю прыняць удзел у будаўніцтве агульначалавечай культуры, актыўна выходзіць на еўрапейскі прастор, адстойваў неад’емнае права беларускага народа на сваю дзяржаўнасць культуру, падкрэсліваў, што “ *шлях Скарыны – гэта шлях для ўсіх беларускіх незалежнікаў*”.³ Часопіс “*Іскры Скарыны*” своеасабліва апаніраваў шавіністычна настроенай рускай эміграцыі. Ён адвостраўваў супольную працу беларускай інтэлігенцыі ў галіне беларусазнаўства, далучаў Беларусь як самастойную гістарычную і культурную адзінку ў агульнаеўрапейскі працэс. Усе артыкулы сацыяльна-палітычнага характару аб’ядноўваюцца ў адно – катэгарычнае непрыняцце несвабоды, дэспатычных рэжымаў, занепакоенасць лёсам Бацькаўшчыны. Часопіс таксама шырока прадстаўляў малых літаратараў (В.Русака, Белічанку і інш.), змяшчаў першыя публікацыі вершаў У.Жылкі, адзіную вядомую спробу Т.Грыба ў галіне прозы – невялікі ўрывак з рамана “*Паўстанцы*”. Адзначаецца, што творы малых аўтараў не змянілі агульнай тэндэнцыі ў эміграцыйнай літаратуры: перавагі твораў на гістарычную тэматыку, з апорай на знакавыя імёны ў беларускай гісторыі культуры, іх бунтоўна-незалежніцкі характар.

“*Бюлетэнь Аб’яднання беларускіх студэнцкіх арганізацый*” (“АБСА”) (1931 – 1933) выходзіў у іншых палітычных умовах, таму аўтары крытыкавалі вынікі сталінскай палітыкі ў СССР, канец беларусізацыі ў БССР і пачатак масавых рэпрэсій.

³ Нрыб Т. Miesca i znaczenie F. Skaryny u súčasnym bielaruskim vyzvolna-adradženskim ruchu // *Iskry Skaryny*. – 1931. – № 1. – S. 5.

Кнігавыдавецтва беларусаў у Чэхаславакіі было выклікана рэанімацыяй тэорыі, згодна з якімі беларускія землі лічыліся польскай або рускай правінцыяй. Пры сцвярджэнні гэтага ў Чэхаславакіі часцей за ўсё ўжываліся тэндэнцыйныя даследаванні рускіх і польскіх вучоных і публіцыстаў, якія даказвалі, што Беларусь з'яўляецца іх уласнай тэрыторыяй. Кніга М.Ільяхэвіча *“Беларусь і беларусы”* (1930) – першае выданне пра Беларусь на чэшскай мове, у якім з аб'ектыўных пазіцый упершыню ў Чэхаславакіі дасяца ідэалы навукова-папулярны нарыс пра беларусаў, іх этнагенез, этнаграфію, асаблівасці менталітэту і гісторыі вызваленчага руху з беларускага пункту гледжання. Важным было тое, што М.Ільяхэвіч адказаў на галоўныя пытанні, якія часта ставілі ў замежным друку адносна юрыдычных падстаў у праве Беларусі на незалежнасць. Паколькі кніга М.Ільяхэвіча адрасавалася чэшскаму чытачу, існавала патрэба вызначыць у агульных рысах, што складае “духоўны генатып” беларуса, даць этнапсіхалагічны характарыстыкі. Высокую ацэнку аўтар кнігі дае беларускаму фальклору, у якім больш за ўсё праяўляецца адметнасць светаадлюстравання – “народная мудрасць, кемлівасць, філасофскі погляд на жыццё і свет, які вызначаецца аптымізмам і шматлікімі вартасцямі, што прыцягваюць увагу ўсяго славянскага свету”⁴. Другая частка кнігі М.Ільяхэвіча з'яўляецца першым цэласным зборам перакладаў беларускага прыгожага пісьменства на чэшскую мову. Аўтар імкнецца даць уяўленне пра развіццё нацыянальнага пісьменства пачатку ХХ ст. У кароткім аглядзе ён паказвае, што беларуская літаратура, пачаўшы інтэнсіўна развівацца, ужо мае добрыя пазіцыі: “Характэрнай яе прыкметай, – вызначае М.Ільяхэвіч, – ёсць тое, што свае сюжэты яна стала чэрпае з народнага жыцця. Вельмі мала ў ёй пачаткаў штучных, непрыроджаных, а таму ўсё творы прасякнуты жыццёваасцю і сапраўднасцю, няма перабольшання і няпраўды. Гэта вынік таго, што беларуская літаратура развівалася не штучна, а з рэальнага жыцця цэлага народа, што з'яўляецца пэўнай асновай яе жыццяздольнасці і перспектывай развіцця, якая будзе незамяняльнай неабходнасцю сусветнай гісторыі”⁵. Нягледзячы на антыбальшавіцкія настроі, аўтар абвяргае беспадстаўныя выказванні адносна самастойнасці беларускай мовы. Ілюструючы свае доказы прыкладамі моўнай палітыкі ў БССР.

Шмат у чым выданне М.Ільяхэвіча паўтарала кніга І.Лісца і П.Бакача *“Міхал Забэйда-Суміцкі і яго Радзіма”*, якая выйшла на чэшскай мове ў 1940 г. Асноўнай мэтай яе была прапаганда і папулярызацыя беларускай культуры (у прыватнасці, беларускай песні) у Чэхаславакіі. Кніга змяшчала літаратурны раздзел, у якім адзначаліся поспехі беларускай літаратуры, звярталася ўвага на наяўнасць разнастайных літаратурных стыляў і напрамкаў, давалася досыць высокая ацэнка мастацкіх вартасцей беларускай літаратуры. У дысертацыі адзначаецца, што беларускія выданні з прычыны сваёй нешматлікасці вялікага рэзанансу ў грамадскім і культурным жыцці Чэхаславакіі не атрымалі. Але яны сведчылі пра настойлівае самавызначэнне беларусаў, сцвярджэнне сваёй адметнасці ў сусветным кантэксце.

Нягледзячы на відавочныя заслугі, выдавецка-публікацыйную спадчыну беларусаў у Чэхаславакіі трэба ацаніць як даволі сціпую у параўнанні з тым, што ўдалося зрабіць прадстаўнікам рускай і ўкраінскай эміграцыі. Канфрантацыя і раз'яднанне ў беларускім

⁴ Пјаšević М. Bělorus a bělorusové. – Praha: Český čtenář, 1930. – 95 s.

⁵ Там жа. – С. 90–91.

зямляцтва перашкаджалі культурнай рабоце. Праявілася таксама і нявольніцасць, неспрактыкаванасць беларускай эміграцыі, адсутнасць навукова-даследчых цэнтраў. Але менавіта беларускае зямляцтва прынесла ў Чэхаславакію духоўны свет беларусаў, станоўчыя традыцыі нацыянальнай інтэлігенцыі, спрыяла разгортванню актыўных міжславянскіх культурных стасункаў, папулярызавалі лепшых здабыткаў мовы, літаратуры і гісторыі Беларусі.

У II раздзеле **“Постаці беларускай эміграцыі ў Чэхаславакіі”** даследуецца творчая спадчына найбольш адметных прадстаўнікоў беларускай эміграцыі ў Чэхаславакіі (Я.Ляцкага, У.Жылкі, П.Крэчаўскага, Л.Геніюш), якія ўнеслі істотны ўклад у вывучэнне і папулярызаванне беларускай літаратуры за мяжой, а таксама здзейснілі важныя крокі ў напрамку рэалізацыі ўласнага творчага патэнцыялу.

Упершыню ў беларускім літаратуразнаўстве на аснове архіўных матэрыялаў і дакументаў Літаратурнага архіва помнікаў нацыянальнага чэшскага пісьменства ў Празе даследуецца кола беларусазнаўчых інтарсаў Я.Ляцкага -- вядомага гісторыка і тэарэтыка рускай і іншых славянскіх літаратур. Выдатны славіст актыўна цікавіўся станавленнем беларускай навукі, развіццём беларускай культуры (перапіска з Ц.Гартным, В.Ластоўскім, С.Некрасавічам, М.Пяткувічам). Аўтарам дысертацыі знойдзены пераклады вернікаў М.Багдановіча на рускую мову, а таксама машынапісны варыянт артыкула “Максим Богданович”, які пабачыў свет ў італьянскім славістычным часопісе *“Rivista di letteratura slave”* (1928). Я.Ляцкі раскрывае сэнсавыя і мастацкія глыбіні паэзіі М.Багдановіча, выяўляе яе унікальнасць. Адзначаецца, што вучоны акцэнтуюе ўвагу не на еўрапейскіх уплывах і майстэрстве паэта. У цэнтры ўвагі даследчыка – заканамернасць вяртання М.Багдановіча да беларускай глебы.

З шэрагу выдатных паэтаў Беларусі Я.Ляцкі вылучыў Я.Купалу і Я.Коласа. Заслуга вучонага ў тым, што ён убачыў у творчасці гэтых песняроў асаблівасці, якія беларускія літаратуразнаўцы вызначаць толькі праз дзесяцігоддзі. Я.Ляцкі вітаў і падтрымліваў усіх, хто актыўна працаваў на ніве беларускай культуры, незалежна ад палітычных арыентацый. У дысертацыі адзначаецца, што ацэнкі і водгукі Я.Ляцкага былі аб’ектыўныя, але дастаткова строгія. Аўтарытэтны вучоны заклікаў маладых беларускіх калег падпарадкоўваць сваю нацыянальную думку навуковаму пошуку ісціны; асабліва гэта характэрна для рэцэнзій на “Гісторыю беларускай (крыўскай) кнігі” В.Ластоўскага і “Гісторыі беларускае літаратуры” М.Гарэцкага. У сваіх літаратуразнаўчых артыкулах Я.Ляцкі акцэнтуюе ўвагу на некаторых спрэчных пытаннях таго часу, асабліва гэта датычыцца самастойнасці беларускай мовы. Вучоны і тут заставаўся адданым сваёй пазіцыі аб’ектыўнага навуковага вырашэння гэтага пытання намаганнямі не толькі бакоў, якія спрачаюцца, але і спецыялістаў у галіне іншых славянскіх моў. Прынцыповая пазіцыя Я.Ляцкага па падтрымцы і прапагандзе беларускай культуры прымушала яго калег – вучоных-скептыкаў упэўніцца ў яе багасці і перспектывах развіцця. Разам з тым, Я.Ляцкі скіроўваў маладых беларускіх даследчыкаў на тое, каб культурнае адраджэнне Беларусі здзяйснялася ў святле сапраўднай асветы і навукі, без лішняга захаплення палітычнай гэндэцыйнасцю. Роля Я.Ляцкага ў вывучэнні, прапагандзе і падтрымцы беларускай літаратуры, яе таленавітых прадстаўнікоў неацэнная. У 1920-я гады ў Чэхаславакіі ён

пакінуў самыя грунтоўныя артыкулы пра стан і перспектывы развіцця нашай навукі і асветы, яго навуковыя меркаванні не страцілі сваёй актуальнасці і сёння.

У дысертацыі ўпершыню робіцца спроба прааналізаваць і ўвесці ў літаратуразнаўчы ўжытак невядомыя і малавядомыя творы П.Крэчаўскага, якія складаюць асноўны змест зборніка *“Замежная Беларусь: зборнік гісторыі, культуры і эканомікі”* (1926), што выйшаў пад яго рэдакцыяй. Публіцыстыка П.Крэчаўскага пражскага перыяду яркава адлюстроўвала грамадзянскую пазіцыю аўтара ў складаны і адказны момант дыферэнцыяцыі беларускай думкі. Не пайшоўшы на палітычны кантакт з бальшавіцкай уладай, П.Крэчаўскі адстойвае ўласныя меркаванні адносна будучага нацыянальнага будаўніцтва. Шматлікія палажэнні тагачасных артыкулаў П.Крэчаўскага маюць актуальнасць і сёння, бо ў іх даюцца адказы на пытанні пра беларускую самабытнасць і незалежнасць, пра права беларускай нацыі захоўваць сваю дзяржаўнасць на практыцы, а не фармальна, пра неабходнасць для Беларусі міжнародных кантактаў. У зборніку *“Замежная Беларусь”* П.Крэчаўскі змясціў уласныя пераклады агульнаславянскага, чэшскага і славацкага гімнаў. Адзначаецца, што гэта не ў малой ступені сведчыць пра выразную пазіцыю самога П.Крэчаўскага – змагацца за годнае месца Беларусі ў агульнаславянскім доме. Галоўныя прыпынкі тагачаснай праграмы П.Крэчаўскага – актывізацыя сапраўднай культурнай работы, асвета і выхаванне нацыянальнай самасвядомасці праз шанаванне, удасканаленне і далейшае развіццё роднай мовы.

П.Крэчаўскі, адзін з нямногіх, ужо ў 1926 годзе прадбачыў непрадбачанае: сутнасць палітыкі беларусізацыі і яе крах. Галоўны тон публіцыстыкі П.Крэчаўскага пражскага перыяду – роздум-папярэджанне, шчыры клопат пра лёс Бацькаўшчыны, яе месца ў агульнаеўрапейскім доме. Артыкулы П.Крэчаўскага вызначаюцца разважлівасцю і пераканальнасцю, у іх прысутнічаюць экспрэсіўны і дыдактычны моманты, а таксама іронія, якая з’яўлялася своеасаблівым сродкам крытыкі бальшавіцкай прапаганды. У сваіх вершах (*“Беларускаму народу”*, *“Таёмная смага”*, *“Мурашнік”*, *“Мана”*, *“Творчасць”*, *Кніга”*, *Рэха”*) П.Крэчаўскі паўстае як тонкая пазычная натура, якую хвалявалі шматлікія быццёвыя пачаткі і тагачасныя грамадска-палітычныя падзеі, якія ён адноўваў не толькі як палітык, але і як паэт. Праз увесь зборнік *“Замежная Беларусь”* скразной лініяй праходзіць матыў здрады, увасоблены як у вершах, так і ў драме *“Здрада”*. Невялікая драматургічная інсцэніроўка (паводле вызначэння П.Крэчаўскага) паэмы К.Рыльсера – гэта расповед пра трагічную гісторыю роднага краю, а лёс князя Глінскага – суцэльны напамін пра тое, што за здрадай Радзіме немінуца прыходзіць Божае пакаранне.

У зборніку *“Замежная Беларусь”* ўпершыню на эміграцыі ў Чэхаславакіі прагучала сатыра на грамадска-палітычны лад Савецкай Беларусі, а таксама на творчасць некаторых маладнякоўцаў. Пад псеўданімам *Заноза* (ён таксама можа належыць П.Крэчаўскаму) у зборніку змешчаны два фельетоны. Першы з іх – *“Фельетон на газету “Савецкая Беларусь” ад 10 лістапада 1923”*. У гісторыі беларускай літаратуры 1920-х гадоў гэта, бадай, першы сатырычны фельетон, які выкрываў рэальную палітыку бальшавікоў на ўсіх франтах. У другім фельетоне – *“Плач паэта” з газеты “Савецкая Беларусь” (1.ІІІ.25 № 54)”* на апавяданне Я.Коласа *“Трыумф”* выказана падтрымка аўтара ў яго крытыцы аматараў вычварных вобразаў і штучна прыдуманых слоў, прыхільнікаў некаторай часткі маладнякоўцаў *“пабразгаць”* словам над вухам. У фармальна-стыльёвым і ідэйным аспекце

фельетонаў Занозы назіраецца падабенства з мрысёўскай сатырычнай тральцыяй, якая праявіцца і ў эмігранцкай літаратуры 1940 – 1950-х гадоў (на што якраз звяртае ўвагу А.Пашкевіч), што дазваляла пісьменнікам рознабакова і каларытна перадаць абсурднасць савецкай рэчаіснасці.⁶

У дысертацыі на прыкладзе творчасці У.Жыўкі і І.Волькера ўпершыню даследуецца падабенства іх мастацкага светаўспрыняцця і асэнсавання праяў светаўладкавання, а таксама спецыфіка ўплыву чэшскай літаратуры 1920-х гадоў на творчасць беларускага паэта. Адзначаецца, што пражскі перыяд жыцця і дзейнасці У.Жыўкі з’яўляецца гадоўным у фарміраванні яго літаратурна-эстэтычных схільнасцей беларускага паэта. Яго больш цікавіў не пэўны літаратурны напрамак, а канкрэтныя прадстаўнікі сусветнай літаратуры з адпаведным светаўспрыняццём і лёсам. Аналізуючы іншанациянальныя ўплывы ў творчасці У.Жыўкі, на першы думку, трэба мець на ўвазе не толькі ўзаемадзеянне розных літаратурных кірункаў і стыляў, але і стаўленне да асобных мастакоў слова. Напрамак гэтых сувязяў абумоўлены грамадска-эстэтычнай пазіцыяй пісьменніка, “вызначаецца і непаўторнасцю індывідуальнага паэтычнага свету, блізкасцю характару таленту, асабістых мастацкіх сімптэмаў”.⁷ З творчасцю І.Волькера адбыўся сапраўдны “цуд”: “<...> яна <...> знайшла шлях да душы народа. старонкі кніжак Волькера <...> гарталі мазолістыя рукі працоўных, і ў той жа час яго творы па сваёй паэтычнай культуры задавальнялі самую вытанчаныя запяты знаўцаў і цаніцеляў”.⁸ У перыяд настойлівага пошуку ўласнага паэтычнага крэда падобная мадэль мастацкай творчасці, відаць, найбольш задавальняла пачынаючага беларускага паэта. Жыўка і Волькер былі аднагодкамі і хварэлі на сухоты. Гэта па-чалавечы яднала іх, абвастрала погляды на свет і паэтычнае пачуццё. Разам з жывіцёвым аптымізмам і бунтарскімі настроямі ў паэзію абодвух укліньваліся драматычныя элементы. У дысертацыі адзначаецца, што зварот да мартычных матываў з’яўляецца канспітуальным для У.Жыўкі і І.Волькера, ён сведчыць пра вельмі важны светалогічны аспект. Паэтаў страшны не смерць, якая ўспрымаецца імі зусім натуральна, а хаос, жах жыцця. Калі браць пад увагу функцыянальнае значэнне літаратурнага ўздзеяння наогул, то ў пяматлікіх выпадках яно “стымулюе <...> ужо вызначаны кірунак творчай думкі”.⁹ У дысертацыі адзначаецца, што з пункту гледжання аспектаў творчасці кантакт У.Жыўкі і І.Волькера быў пяматбаковы – філасофска-эстэтычны, ідэйны, праблемна-тэматычны. Беларускага паэта цікавілі творы, якія не ідэнтыфікаваліся з праграмай пралетарскага мастацтва і не абмяжоўвалі творчай індывідуальнасці чэшскага паэта (“Песня кахання”, “Пакора”, “Вечар”, “На шпітальнай пасцелі”, “Пры Roentgenу”, апаваданне “Служка”). Гэтыя творы маюць экспрэсіўны характар, з чаго І.Волькер у сваёй паэзіі і пачынаў. У.Жыўка захапляецца багатай вобразнасцю чэшскага калегі, лірызацыяй паўсядзённых простых рэчаў, якія, аднак, нясуць у сабе схаваны трагічны філасофскі сэнс. На прыкладзе тыпалагічнага падабенства

⁶ Пашкевіч А. Мастацкая мадэль нацыянальнага быцця ў беларускай літаратуры ХХ стагоддзя (проза замежжа ХХ стагоддзя). – Мінск: Выд-ва БДУ, 2001. – С. 192 – 193.

⁷ Неупокоева И.Г. Проблемы взаимодействия современных литератур: Три очерка. – М: Изд-во АН СССР, 1963. – С.210.

⁸ Цит. па : Шерлашмова С.А. Ірыж Волькер и новые пути чешской поэзии. – М: Высш. шк., 1965. – С.10.

⁹ Бушмин А.С. Междисциплинарные связи и преемственность – закономерность литературного развития // Литературные связи и литературный процесс. Из опыта славянских литератур: Сб.ст / Отв.ред. С.В. Никольский. – М.: Наука, 1986. – С. 25.

творчасці У.Жылкі і І.Волькера можна прасачыць, як у межах тэўнага літаратурнага напрамку ўзнікаюць узасмадачынненні вельмі розныя, “па-творчаму асабістага, “выбарачнага” характару, якія вызначаюцца пматэрыялічнымі танчэйшымі прычынамі, якія ўжо нярэдка выходзяць за межы гісторыка-літаратурнай праблематыкі, датычацца псіхалогіі мастацкай творчасці.¹⁰ Трагічнае як эстэтычная катэгорыя з’яўляецца апазнавальнай знакавай прысутнасцю ў творчасці абодвух паэтаў. Але ў спадчыне І.Волькера пафас трагічнага пераплітаецца з рамантычнай і мадэрнісцкай яго трактоўкай. Трагічнае ў беларускага паэта не суадносіцца з гераізмам дзеянняў, не звязана напрамую з антаганістычным падзелам грамадства. У аснове трагічнага У.Жылкі – мадэрнісцкае асэнсаванне: сумненні, пакуты, адчай звычайнага чалавека, якому міжволі даводзіцца жыць пад цяжарам рэчаіснасці. У дысертацыі даказваецца, што беларускі паэт не ішоў “слепа” за мадэрнісцкім рухам, які быў шырока прадстаўлены ў тагачаснай Чэхаславакіі. Творчае ўзасмадзяенне мела “выбарачны” характар.

У творчасці Л.Геніюш пражскага перыяду выствявала адметная ідэйна-эстэтычная канцэпцыя. Адзначаецца, што паэтэса ўслед за В.Ластоўскім, П.Крэчаўскім, У.Жылкам і іншымі беларускімі пісьменнікамі на эміграцыі замацоўвала ідэю Крывіі, якая, па слупным спверджанні А.Пашкевіча, “бачыцца канцэптуальна абгрунтаванай трансфармацыяй – выяўленнем у літаратуры беларускай нацыянальнай ідэі, новым і трывалым падмуркам мадэлі нацыянальнага быцця”.¹¹ У дысертацыі прапануваецца класіфікацыя ўсяго комплексу “апазнавальных знакаў” нацыянальнага светаўспрымання зборніка вершаў Л.Геніюш “Ад родных ніў” (1942), ужывання спецыфічна беларускіх ідэйна-вобразных устояў. На аснове даследавання пейзажных фрагментаў, метафар і параўнанняў, каліровага “афармлення” пазэіі Л.Геніюш, робіцца выснова, што ў творчасці паэтэсы выяўляецца своеасаблівае светабачанне са свядомымі і падсвядомымі зваротамі да таго, што складае беларускае стыхію.

У дысертацыі ўпершыню разглядаецца пытанне аб адметнай паэтычнай рэцэпцыі Прагі, адзначаецца, што менавіта Л.Геніюш паклала пачатак тэмы галоўнага горада Чэхіі ў беларускай літаратуры. Паэтычны вобраз Прагі ў вершах Л.Геніюш мае падабенствы з чэшскімі мастакамі слова (напрыклад, Я.Сейфертам, В.Мршцікам). Аднак побач з традыцыйнымі эпітэтамі, якія характарызуюць Прагу як залатую, беларуская паэтэса пашырае метафарычнасць і вобразнасць. Як “тапалёвую готыку” – праз нацыянальнае светабачанне ўспрымала Л.Геніюш Прагу. Беларускаю і чэшскую рэцэпцыю яднае галоўнае: ашыванне Прагі як цуду, старажытнай казкі, чароўнага сну.

Творчая дзейнасць беларусаў у Чэхаславакіі не развівалася ў адрыве ад выпрацаваных традыцый папярэдніх эпох, у тым ліку фальклорных. Творы найбольш здольных мастакоў слова сведчаць пра паглыбленне эстэтычнага і філасофскага пачатку, засваенне лепшых здабыткаў замежнай літаратуры (асабліва гэта датычыць творчасці У.Жылкі), жаданне не растварыцца ў стракатым свеце мастацтва і захаваць сваё адметнае аблічча. Нацыянальна-

¹⁰ Неупокоева И.Г. Проблемы взаимодействия современных литератур. – С. 212.

¹¹ Пашкевіч А.А. Мастацкая мадэль нацыянальнага быцця ў прозе беларускай эміграцыі XX стагоддзя // Славыянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: Матэрыялы V Міжнар. навук. канф.: У 3 ч. / Бел.дзярж.ун-т. Рэдкал.: С.Я. Ганчарова-Грабoўская і інш. – Мінск, 2001. – Ч.1. – С.128 –133.

вызваленчыя ідэі вызначалі асноўную праблематыку твораў беларусаў у эміграцыі, і гэтым яны блізкія духоўным набыткам усяго беларускага прыгожага нісьменства.

У раздзеле III **“Рэцэпцыя беларускай літаратуры ў міжваеннай Чэхаславакіі”** характарызуецца дзейнасць чэхаславацкіх навуковых колаў па вывучэнні і папулярызацыі беларускай літаратуры, даследуецца асаблівасць успрыняцця беларускай літаратуры ў чэхаславацкім асяроддзі, характарыстыка эстэтычных вартасцей перакладаў беларускай паэзіі і прозы на чэшскую мову.

Адзначаецца, што гісторыя беларуска-чэшскіх сувязей першых двух дзесяцігоддзяў XX стагоддзя звязана ў першую чаргу з імем А.Чэрнага і яго часопісам *“Slovanský přehled”*. Пераклады, асэнкі і заўвагі А.Чэрнага былі грунтоўнымі і важнымі не толькі ў плане разумення асаблівасцей і патэнцыяльных магчымасцей беларускай літаратуры, яе асобных прадстаўнікоў (Я.Купалы, Я.Коласа, М.Багдановіча, Ц.Гартнага і іншых), але і ў плане папулярызацыі, абуджэння цікавасці да беларускай літаратуры ва ўсім славянскім свеце.

У дысертацыі аналізуюцца першыя навуковыя спробы Ф.Вольмана і Я.Махала ўвесці беларускую літаратуру ў гісторыю славянскіх літаратур (*“Slovesnost slovan”*, 1928. *“Slovansko literatury”*, 1929). Адзначаецца, што зварот да беларускай літаратуры ў кампаратывісцкіх даследаваннях уздымаў праблему неабходнасці грунтоўнага яе вывучэння на еўрапейскім узроўні: Разам з тым, звяртаецца ўвага на негатыўныя моманты метадалагічных падыходаў, якія перашкаджалі вывучэнню беларускай літаратуры ў кантэксце славянскіх літаратур (адсутнасць тыпалагічных характарыстык і разгляду беларускай літаратуры ў гістарычным развіцці). Асабліва гэта датычыцца працы Ф.Вольмана, які вызначае, што *“Уласнае развіццё беларускай літаратуры <...> пачалося толькі пасля рэвалюцыі 1905 года”*.¹² Вучоны не спрабуе даследаваць беларускую літаратуру ў агульнаславянскім і еўрапейскім кантэксце. Шматлікія характарыстыкі Ф.Вольмана сведчаць аб тым, што пра беларускую літаратуру ён меў самае навярхоўнае ўяўленне. Я.Махал у адрозненне ад Ф.Вольмана характарызуе беларускую літаратуру, пачынаючы з XIX стагоддзя. Яго агляд братняй літаратуры вызначаецца большай глыбінёй, аналітычнасцю і дакладнасцю характарыстык. Творчасць найбольш выдатных прадстаўнікоў беларускай літаратуры услед за А.Чэрным чэшскі славіст імкнецца ахарактарызаваць усебакова, адзначаючы адрозненні і падабенствы ў іх мастацкім светабачанні. Працы чэшскіх вучоных заклалі трывалы падмурак для цэласнага і аб’ектыўнага вывучэння гісторыі беларускай літаратуры як роўнай сярод іншых славянскіх літаратур.

У дысертацыі адзначаецца, што рэцэнзія як жанравая літаратуразнаўчая форма з’яўлялася найбольш папулярнай сярод беларускіх крытыкаў у міжваеннай Чэхаславакіі. Адным з самых актыўных беларускіх крытыкаў, які плённа супрацоўнічаў з чэшскімі навуковымі выданнямі, быў Ф.Грышкевіч. Ён пераканаўча даказваў, што беларускі культурны і літаратурны рух набірае моц не толькі на Беларусі, але і ўсюды, дзе дзейнічае беларуская дыяспара. Робячы агляды беларускіх выданняў у замежжы, ён асабліва падкрэсліваў цікавасць маладога пакалення да жыцця, культуры славянскіх народаў.

¹² Wollman F. *Slovesnost Slovanů*. Praha : Matica Česka, 1928. Ve 3 Dílech. – D.II. – S. 201.

Рэцэнзіі і артыкулы Ф.Грышкевіча мелі крытычны, антыбальшавіцкі, аднак не дэструктыўны характар. У іх выразна адчувалася імкненне аўтара адлюстравань становача і важнае, што адбывалася ў культурным жыцці беларусаў, інфармаваць інтэлектуальны славянскі свет з усімі здаровымі беларускімі сіламі, якія працуюць на радзіме і ў замежжы на карысць агульнай беларускай культуры. Аналізуючы мастацкія творы, часам даволі гэндэшыійныя, Ф.Грышкевіч імкнуўся выявіць тое вартаснае, талсनावітае, што перамагае пэўную гэндэшыю. Аднак яго рэцэнзіі з-за невялікага аб'ёму не даюць падставы меркаваць пра глыбокі і ўсебаковы аналіз твораў. Часам з недастатковым мастацкім узроўнем творы аўтар імкнуўся падтрымаць спачувальнай рэцэнзіяй, асабліва пачынаючых аўтараў.

Роля публікацый Т.Грыба асабліва значная ў другой палове 1930-х гадоў, калі беларуская літаратура амаль не была прадстаўлена на старонках чэхаславацкіх часопісаў. Т.Грыб інфармаваў еўрапейскую грамадскае пра рэпрэсіі нацыянальнай інтэлігенцыі ў БССР. Значным і цікавым фактам з'яўляецца супрацоўніцтва Т.Грыба з інфармацыйным зборнікам аб сусветнай літаратуры, які выходзіў у 1930-я гады на чэшскай мове "*Што чытаць: інфармацыя пра сусветную літаратуру*". Гэты факт пацвердзіў выхад маладых беларускіх інтэлектуальных сіл на міжнародны ўзровень. У дысэртацыі адзначаецца, што рэцэнзіі Т.Грыба, нягледзячы на іх нешматлікасць, мелі істотнае значэнне для папулярызавання беларускай літаратуры ў складаных 1930-я гады. Сваімі намаганнямі Т.Грыб імкнуўся адлюстравань і выявіць найбольш талсनावітых прадстаўнікоў беларускай літаратуры, засведчыць трагічныя ўмовы яе развіцця. Заслуга беларускіх аўтараў чэхаславацкіх навуковых выданняў заключаецца ў тым, што, хоць і з антыбальшавіцкіх пазіцый, беларускі літаратурны працэс, як і беларускі нацыянальны рух, асвятляўся ў гістарычнай непарыўнасці і адзінстве Заходняй і Усходняй частак. Высновы, зробленыя ім, носяць пераважна аб'ектыўны характар, яны сведчаць пра перспектыўнасць беларускай літаратуры, веру ў яе агульнаеўрапейскае прызнанне. Што датычыцца негатыўных момантаў рэцэнзій беларускіх аўтараў увогуле, відавочна наступнае: нягледзячы на тое, што яны, як правіла, прысвечаны канкрэтным творам пэўных аўтараў, у іх пераважаюць агульныя ідэяна-эстэтычныя, філасофскія і ідэалагічныя праблемы; адсутнічае дакладнасць фармулёвак, вельмі рэдка сустракаецца аналіз стылёвых асаблівасцей і структуры мастацкага твора; на першае месца аўтары-эмігранты ставяць не столькі навуковую (літаратуразнаўчую) інтэрпрэтацыю твора, колькі сваё асабістае ўспрыняцце, эмацыяна-вобразны пачатак.

Папулярызаванне беларускай літаратуры ў Чэхаславакіі адбывалася па двух кірунках: з аднаго боку, яе прапагандавалі дзеячы, якія эмігравалі з савецкай Беларусі з-за сваіх палітычных поглядаў і мелі да афіцыйнай беларускай літаратуры і палітыкі беларусізацыі ў БССР крытычныя адносіны (М.Ільшэвіч, Т.Грыб, Ф.Грышкевіч), з другога боку, леваарыентаваныя прадстаўнікі беларускага зямляцтва (н-д. М.Шыманка), імкнуліся прапагандаваць афіцыйную беларускую літаратуру ў самым пазітыўным выглядзе.

Беларуская літаратура і яе найбольш значныя дзеячы прадстаўлены ў энцыклапедычных слоўніках тагачаснай Чэхаславакіі: *Масарыкавым і Отавым слоўніках усеагульных ведаў*. Напрыклад, у дадатку да Отавана навуковага слоўніка (1930) быў

змяшчаны артыкул “Беларуская літаратура”¹³ М.Львiнэвіча. У адрозненне ад першага выдання слоўніка, дзе беларуская літаратура разглядалася як частка рускай, на гэты раз яна была прадстаўлена як самастойная. У дысертцыі адзначаецца, што гэта было першай аб’ёмнай публікацыяй пра беларускую літаратуру ў тагачасных сўрапейскіх энцыклапедычных выданнях. Станоўчым момантам публікацыі М.Львiнэвіча было тое, што ён у агульных рысах паказвае генезіс развіцця беларускай літаратуры ад старажытнасці (згадвае дзейнасць Е.Палацкай, К.Тураўскага, К.Смаляціча) да 1930-х гадоў XX стагоддзя.

У дысертцыі даказваецца, што сярод беларускіх літаратуразнаўцаў у Чэхаславакіі існавала суперніцтва за права надрукаваць аб’ектыўную інфармацыю пра беларускую літаратуру ў чэхаславацкім друку. Сведчаннем гэтага з’яўляецца дыскусія на старонках часопіса “Суп”, якая адлюстроўвала волдукі атмасферы, што панавала ў беларускай літаратурнай крытыцы канца 1920-х гадоў.

На аснове аналізу публікацыі пра беларускую літаратуру робіцца выснова, што ў чэхаславацкай левай перыёдыцы пераважае тэндэнцыйнае ўспрыняцце, выключэнне з беларускай літаратуры нацыянальна-вызваленчай праблематыкі. Напрыклад, у публікацыях М.Шыманкі назіраецца пультарызатарская пазіцыя, адмаўленне перадніх „нашаніўскіх“ здабыткаў, ацэнка літаратуры з пункту гледжання сацыялістычнага рэалізму. Адданасць ідэі перашкаджала М.Шыманку быць крытычным і аб’ектыўна падыходзіць да ацэнкі з’яў жыцця савецкай Беларусі. Аднак яму належыць галоўная роля ва ўсталяванні адваротнай сувязі Беларусь – Чэхаславакія. Разам з Ц.Гартным М.Шыманка значна спрыяў папулярнасці літаратуры Чэхаславакіі, перакладаў творы чэшскіх празаікаў на беларускую мову. Адзначаецца, што нягледзячы на тэндэнцыйнасць чэхаславацкіх марксісцкіх перыядычных выданняў, менавіта яны ў 1935 годзе шырока асвятлялі прыезд дэлегацыі савецкіх пісьмennisкаў, у складзе якой быў Я.Купала. “Rude pravo” змясціла пераклады вершаў Я.Купалы савецкага перыяду, у якіх, аднак, ужо гучаў не голас Прарока нацыянальнага Адраджэння, а адкрыты хваласпеў пабудаванаму бальшавікамі новаму ладу. Гэта дадаткова сведчыць пра тое, што ў Чэхаславакіі не адчувалі ў поўнай меры трагедыю Я.Купалы як асобы ў Савецкай дзяржаве.

Беларуска-чэхаславацкія ўзаемасувязі 1920-х гадоў звязаны з культурнай і грамадскай дзейнасцю З.Неедлага, які значна спрыяў папулярнасці беларускай літаратуры ў сваёй краіне, высока ацэньваў “нашаніўскі” перыяд, “адкуль выйшлі найбольшыя беларускія пісьмennisкі”¹⁴. Спецыяльны беларускі нумар часопіса “Nove Rusko” – друкаванага органа чэхаславацкага таварыства культурных зносін з СССР, быў цалкам прысвечаны Беларусі, яе гісторыі, культуры, літаратуры, эканамічнаму і палітычнаму жыццю. У часопісе змяшчаны грунтоўны артыкул З.Неедлага “Беларускае нацыянальнае адраджэнне”, аўтары астатніх публікацыяў – самі беларусы. У гэтым нумары апублікаваў артыкул пра айчынную літаратуру тагачасны беларускі крытык М.Байкоў. Публікацыя вызначаецца імкненнем аўтара паказаць этналагічныя і гістарычныя карані, на якіх узрасла беларуская літаратура.

¹³Цj. Běloruska literatura // Ottiv slovník naučný : dod. k velikemu Ottovu slov. Nauč. / Red. B.Němec. – Praha : J.Otto, 1930–1943. – D. I: A – B O. – S. 536 – 537.

¹⁴Цыт. па : Замсжнік М. Да пытання культурных зносін з Чэхаславакіяй // Польша. – 1929. – № 1. – С. 201 – 208.

Літаратурознаўца справядліва сцвярджае, што яна “не ўпала з неба”, як гэта можа падацца з некаторых публікацый у чэшскім друку: “Гэтыя карані вызначае нацыянальная своеасаблівасць, якую захавала ядро беларускай нацыі – сялянства, дзякуючы цэламу шэрагу эканамічных і палітычных умоў”.¹⁵

Міжваенная Чэхаславакія стала перыядам актыўнага насычэння і пашырэння інфармаванасці пра Беларусь і беларускую літаратуру. Аднак нявызначанасць і спрэчнасць беларускага пытання ў разуменні радавога чэхаславацкага чытача 1920 – 1930-х гадоў усё ж такі адыграла стрымліваючую ролю.

У дысертацыі робіцца спроба даследаваць вартасці перакладаў твораў беларускай мастацкай літаратуры на чэшскую мову, а таксама на прыкладзе функцыянальнага пасрэдніцтва перакладаў вызначаюцца некаторыя асаблівасці ўспрымання беларускай літаратуры ў Чэхаславакіі 1920–1930-х гадоў. Адзначаецца, што адной з першых замежных моў, на якую пачалі перакладаць творы беларускіх пісьменнікаў, была чэшская (перакладчыкі А.Чэрны, Ф.Ціхі, Я.Сейферт, Ё.Гора, І.Барт). Цікавае выклікалі мастацкія творы, у якіх раскрывалася “народная душа”, дзе “граў” непаўторны каларыт і жывы вольналюбівы дух барацьбы за нацыянальную годнасць. Аднак ў леваарыентаваных чэхаславацкіх культурных колах карысталіся папулярнасцю творы, якія адлюстроўвалі дух сацыялістычнага будаўніцтва. Найбольш перакладзенымі паэтамі былі Я.Купала і Я.Колас – іх творы друкаваліся на старонках чэхаславацкага друку розных палітычных арыентацый. Па-чэшску былі таксама ўжаноўлены М.Чарот, Ц.Гартны, А.Моркаўка, М.Машара, П.Ластаўка, М.Танк, А.Гурло.

Самым актыўным перакладчыкам беларускай літаратуры быў Ф.Ціхі. Вучоны-славіст, вучань А.Чэрнага, Ф.Ціхі быў непасрэдным пераемнікам традыцый, пачатых яго настаўнікам (акадэмічная вернасць літары і духу арыгінала, максімальна дакладная перадача канструкцыі стылю). Выбар твораў Ф.Ціхім не быў абумоўлены ідэалагічнымі прычынамі. Аднак даволі часта цензура здымала з газетных палос твораў беларускіх паэтаў, паколькі ўспрымала іх як прасавецкую прапаганду. Гэта ў пэўнай ступені ўплывала на актыўнасць міжлітаратурнага ўздзеяння і асаблівасці рэцэпцыі беларускай літаратуры ў Чэхаславакіі.

У 1937–1938 гадах, калі актыўнасць двухбаковых кантактаў спадае, Ф.Ціхі дэманструе трывалую цікавасць да беларускай літаратуры. У гэты час у “Славянскім аглядзе” ён друкуе творы М.Машары і А.Гурло, якія перадаюць асаблівасці паэтычнага таленту беларускіх мастакоў слова. Ф.Ціхі высока ацэньвае форму вершаў А.Гурло, адзначае ў паэце “нахіл да фармальнай віртуознасці”.¹⁶ Гэтая акалічнасць здзіўляла чэшскага літаратуразнаўцу, ён нават лічыў яе парадаксальнай для такой маладой беларускай літаратуры. Характэрная рыса перакладаў Ф.Ціхіга – адшліфаванасць паэтычнага радка, захаванне традыцыйных мастацкіх вусна-паэтычных сродкаў, якімі карыстаецца аўтар, імкненне знайсці або адэкватны сэнсу мастацкі выраз у чэшскай мове, або даць тоесны варыянт.

Выбар вершаў Я.Купалы Ё.Горам мог глумачыцца блізкасцю ў абодвух паэтаў дуалізму канцэпцыі часу, адчування дысгармоніі ў свеце. Разам з тым, сімпатыя Ё.Горы да

¹⁵ Bajkov M. *Beloruska literatura // Nové Rusko = Новая Россия. – 1929. – Roč. III, č. 10/12. – S. 359 – 369.*

¹⁶ Tichy F. *Ze slovanské poezie // Slovan, přehled. – 1938. – Roč. XXX. – S. 403 – 407.*

камуністычных ідэалаў, якая выявілася ў яго прагэтарскай паэзіі 1920-х гадоў, мела адбітак на рэцэпцыю творчасці Я.Купалы, тлумачэнне сімволікі і алегорыі яго вершаў. Аднак чэшскі паэт здолеў захаваць сэнс купалаўскіх радкоў, хаця некаторыя з іх у перакладзе гучаць больш грубавата, чым у арыгінале. У спадчыне Ц.Гартнага, як і паэзіі Я.Купалы, Ё.Гора вылучаў вершы, у якіх адчувалася моцная сувязь з народнай паэзіяй.

У другой палове 1930-х гадоў беларускую паэзію перакладалі прадстаўнікі чэхаславацкай культуры (за выключэннем Ф.Ціхага), якія паддаліся некрытычнаму саветафільству. І.Барт, у параўнанні з перакладчыцкай канцэпцыяй А.Чэрнага, Ф.Ціхага, Ё.Горы, не ставіў задачы адэкватнай перадачы сэнсу. Галоўнае для І.Барта – узнавіць атмасферу, настрой арыгінала, каб пераклад мог быць выкарыстаны ў прапагандысцкай рабоце. Ён свядома дапускаў шматлікія перастварэнні тэксту, перагрупоўку і замену вобразаў, ідучы на страты сэнсу. У пераважнай большасці выпадкаў яго адносіны да мастацкіх арыгінальных тэкстаў нельга назваць беражлівымі. У дысертцыі адзначаецца, што перакладчыцкая дзейнасць І.Барта мела пераважна інфармацыйны характар і не ўнесла істотнага ўкладу ў раскрыццё на чэшскай мове унікальнага паэтычнага свету купалаўскай паэзіі, нізводзіла творчасць беларускага паэта на узровень пасроднасці, па сваіх мастацкіх вартасцях значна саступала перакладам А.Чэрнага, Ф.Ціхага, Ё.Горы – тых, хто імкнуўся і здолеў перадаць на чэшскай мове сапраўдныя каштоўнасці беларускай паэзіі, якая несла ўсяму славянскаму свету непаўторны воблік.

Наведванне беларускімі пісьменнікамі Чэхаславакіі ў сярэдзіне 1920-х гадоў практычна не паўплывала на колькасць перакладаў беларускіх твораў, але хутка павялічыўся ўзровень крытычнай інфармацыі пра беларускую культуру. Гэтая пазітыўная тэндэнцыя была нечакана спыненая ў пачатку 1930-х гадоў з-за ўстанаўлення культуры асобы. Такім чынам, у Чэхаславакіі 1920 – 1930-х гадоў былі створаны ґрунтоўныя перадумовы для ўзаемага культурнага пазнання. Аднак дастаткова добры старт беларуска-чэхаславацкіх сувязей, на жаль, не атрымаў свайго належнага развіцця ў наступныя дзесяцігоддзі.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

1. Беларуская-чэхаславацкія літаратурныя, культурныя і навуковыя ўзаемадачыненні маюць свае глыбокія традыцыі, у розныя часы яны характарызаваліся рознай ступенню актыўнасці. Адзін з істотных імпульсаў прыпадае на міжваенны перыяд (1918 – 1939), што было абумоўлена павышанай увагай да вывучэння культур славянскіх народаў, якія атрымалі незалежнасць, і да беларускай культуры ў прыватнасці. Праведзены аналіз беларускай выдавецкай і публікацыйнай дзейнасці ў Чэхаславакіі сведчыць пра тое, што ўпершыню ў гісторыі беларуска-чэхаславацкіх сувязей беларуская культура, мова і літаратура прысутнічалі ў гэтай краіне вельмі выразна, а праз яе не ў малой ступені распаўсюджваліся на ўвесь славянскі свет (1; 2; 4).

2. Адметнай рысай літаратурнай дзейнасці беларусаў у Чэхаславакіі 1920–1945-х гадоў (У.Жылкі, П.Крэчаўскага, В.Русака, І.Дварчаніна, Л.Геніюш і іншых) стала ўвага да нацыянальнай спадчыны, гістарычнага мінулага Беларусі, культуры іншых славянскіх народаў, адраджэнцкі пафас творчасці. Разам з тым найбольш таленавітыя аўтары, напрыклад, У.Жылка, засведчылі сваё плённае ўспрыняцце творчых імпульсаў мастацкіх

пошукаў чэшскай і іншых еўрапейскіх літаратур пачатку XX стагоддзя. Беларускія мастакі слова ў Чэхаславакіі стварылі іншую, у параўнанні з афіцыйным рэчышчам літаратурнага працэсу ў БССР, ідэйна-эстэтычную мадэль, не аптымістычную, з дэкларатыўна-плакатнай пэтыкай, а пакутліва-насталыгічную, бунтоўна-вызваленчую, верную нацыянальным сімвалам (2; 4; 5; 7; 8; 12; 14).

3. Беларускія выданні ў Чэхаславакіі (“Беларускі студэнт”, “Перавясла”, “Грамень”, “Іскры Скарыны”, “Замежная Беларусь”, “Беларусь і беларусы”, “Міхал Забэйда-Суміцкі і яго Радзіма”) з’яўляюцца унікальнымі, часта адзінымі захавальнікамі творчай спадчыны, а таксама поглядаў і настрояў значнай часткі беларускай інтэлігенцыі 1920 – 1930 гадоў. Перш за ўсё гэта датычыцца твораў І.Дварчаніна, Т.Грыба, У.Жылкі, Я.Станкевіча, П.Крэчаўскага, В.Русака. Праведзены аналіз выдавецка-публікацыйнай спадчыны беларусаў у Чэхаславакіі дазваляе нам выразней убачыць сапраўдную вартасць зробленага – таго, што неабходна ўключыць у агульнабеларускі і агульнаславянскі кантэксты (1; 2; 4; 6).

4. Працы чэшскіх вучоных і маладых беларускіх літаратуразнаўцаў у Чэхаславакіі заклалі трывалы падмурак для аб’ектыўнага, усебаковага вывучэння беларускай літаратуры як самастойнай сярод іншых славянскіх літаратур. Гэта асабліва праявілася ў публікацыях А.Чэрнага, Я.Махала, Я.Ляцкага, Ф.Вольмана, Ф.Грышкевіча, Ф.Ціхага, М.Ільшэвіча, Т.Грыба. Беларускія і чэшскія навукоўцы (асабліва А.Чэрны, Я.Ляцкі, Я.Махал) далі найбольш поўную, аб’ектыўную і шэласную характарыстыку творчага метаду Я.Купалы, Я.Коласа, М.Багдановіча, спецыфікі іх мастацкага светаўспрымання, светаасэнсавання, спецыфікі мастацкай вобразнасці, а таксама мастацкага асэнсавання і адлюстравання рэчаіснасці (2; 3; 9; 10; 11; 13).

5. Рэальным творчым вынікам беларуска-чэхаславацкага літаратурнага супрацоўніцтва 1920 – 1930 гадоў стала інтэграцыя беларусаў у агульнаславянскі і еўрапейскі кантэкст, актыўная папулярызаваная беларускай літаратуры на еўрапейскім узроўні. Гэтаму спрыяла пазітыўная тэндэнцыя ў дачыненні да прапаганды лепшых твораў беларускай літаратуры чэхаславацкаму і славянскаму чытачу ўвогуле. Аднак рэцэпцыя беларускай літаратуры ў міжваеннай Чэхаславакіі часта знаходзілася ў залежнасці ад той інфармацыі, якую прадстаўлялі беларускія леваарыентаваныя колы Чэхаславакіі (напрыклад, М.Шыманка), што былі носьбітамі афіцыйнай савецкай ідэалогіі. Палітычнае размежаванне беларусаў у Празе не магло адмоўна не паўплываць на аб’ектыўнае вывучэнне беларускага літаратурнага працэсу. Але такія дзеячы беларускай эміграцыі ў Чэхаславакіі, як Ф.Грышкевіч, М.Ільшэвіч, Т.Грыб імкнуліся з аб’ектыўных пазіцый даследаваць беларускі літаратурны працэс у гістарычнай непарыванасці і адзінстве Заходняй і Усходняй частак. Асаблівую ролю ў рэцэпцыі беларускай літаратуры ў міжваеннай Чэхаславакіі адыгралі пераклады беларускай паэзіі, выкананыя А.Чэрным, Ф.Ціхім, Ё.Горам, І.Бартам. Такая цікавасць да мастацкіх перакладаў беларускіх аўтараў сведчыла аб прызнанні чэшскімі літаратуразнаўцамі дасягненняў беларускай літаратуры не толькі на ўзроўні сэнсава-тэматычным, але і моўна-эстэтычным, моўным, стылёваўтваральным, бо беларуская літаратура ўносіла ў плынь развіцця славянскіх літаратур эстэтычна адметны струмень (1; 2; 4; 6; 9; 10).

СІС ПУБЛІКАВАНЫХ ПРАЦ

Артыкулы ў навуковых часопісах

1. Чмаравя М.І. Грамадская і культурная дзейнасць беларускага зямляцтва ў міжваеннай Чэхаславакіі (1918 – 1939) // Весн. Магілёўс. дзярж. ун-та. – 1998. – № 1. – С. 81 – 87.
2. Чмаравя М.І. Прысутнасць беларускай літаратуры ў міжваеннай Чэхаславакіі // Весн. Магілёўс. дзярж. ун-та. – 1999. – № 2–3 (3). – С. 44 – 51.
3. Чмаравя М.І. Я.А. Ляцкі як даследчык беларускай літаратуры // Весн. Белар. дзярж. ун-та. Сер.4, Філалогія. Журналістыка. Педагагіка. Псіхалогія. – 2001. – № 1. – С. 18 – 22.
4. Чмарова М. О белорусских студенческих изданиях в межвоенной Чехословакии // Opera Slavica: slavistické rozhledy. – 2001. – Roč.XI, č. 1. – S. 20 – 29.
5. Чмаравя М.І. Спецыфічнасць уплыву чэшскага мадэрнізму на творчасць У.Жылікі // Весн. Магілёўс. дзярж. ун-та. – 2002. – № 1. – С. 71 – 78.

Матэрыялы канферэнцый

6. Чмаравя М.І. Беларуская літаратура ў Чэхаславакіі ў міжваенны перыяд (1914 – 1939) // Кантэптуальныя пытанні развіцця мовы, літаратуры і мастацтва ў святле адраджэння культуры і духоўнасці беларускага народа: Зб. матэрыялаў рэсп. навук. канф./ Мазыр. дзярж. пед. ін-т; Гал. рэд. Т.М.Казачэнка. – Мазыр, 1998. – С.339 – 340.
7. Чмаравя М.І. Пазычныя малонак роднага краю ЛІГеніюш у адметных вобразах (пражскі перыяд дзейнасці) // Нацыянальна-культурны кампанент у тэксце і мове: Матэрыялы II Міжнарод. науч. канф.: В 3 ч. / Бел. гос. ун-т; Отв. рэд. С.М.Прохорова. – Мінск, 1998. – Ч. II. – С.251 – 253.
8. Чмаравя М.І. Літаратурная дзейнасць Уладзіміра Жылікі ў міжваеннай Чэхаславакіі // Тета Alba: Зб.: У 2 т. / Адк. рэд. Я.І. Клімуць. – Мінск: Маладзёж. навук. т-ва, 2000. – Праблемы беларускага літаратуразнаўства. – С.132 – 136.
9. Чмаравя М.І. Рэцэнцыя Якуба Коласа ў міжваеннай Чэхаславакіі // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: Матэрыялы IV Міжнарод. навук. канф.: У 2 ч. / Бел. дзярж. ун-т; Рэдкал.: Л.К.Тарасюк і інш. – Мінск, 2000. – Ч. I. – С.247 – 249.
10. Чмаравя М.І. Рэцэнцыя Янкі Купалы ў міжваеннай Чэхаславакіі // Рэспубліканскія купалаўскія чытанні: Матэрыялы навук. канф., 27 кастр. 1999 г. / Гродзен. дзярж. ун-т; Адк. рэд. М.У.Мікулч. – Гродна, 2000. – С. 76 – 82.
11. Чмаравя М. Кола беларусазнаўчых інтарэсаў Я.Ляцкага // Dziedzictwo przeszłości związków jez. lit. i kulturowych polsko-bałto-wshodniostowiańskich. T. IV. Kultura i literatura / Red. nauk. J.F. Nosowicz. – Białystok, 2000. – С. 215 – 220.
12. Чмаравя М.І. Прага і Чэхія ў беларускай пазычнай рэцэнцыі // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: Матэрыялы V Міжнарод. навук. канф.: У 3 ч. / Бел. дзярж. ун-т; Рэдкал.: С.Я.Ганчарова-Грабоўская і інш. – Мінск, 2001. – Ч. I. – С. 183 – 187.
13. Чмаравя М. Яўген Ляцкі пра М.Багдановіча // Зб. дакл. і паведамл. навук.-практ. канф., 1999 г. // Літ. музей Максіма Багдановіча; Склад.: Т.Э.Шэляговіч, І.В.Мышкавец. – Мінск, 2001. – С. 294 – 296.
14. Чмаравя М.І. Тыпалагічныя сыходжанні творчасці У. Жылікі і І. Вольчэра // Кулішоўскія чытанні: Матэрыялы Міжнарод. навук. канф. “Творчасць А. Кулішова і адукацыйна-асветніцкія праблемы сучаснасці”, 6 – 7 лютага 2002 г. / Магілёўс. дзярж. ун-т; Адк. рэд. М.І.Мушыньскі. – Магілёў, 2002. – С. 191 – 192.

М. А. А. ПУДАШОВ

Чмарава Марына Іванаўна

Беларуская літаратура ў Чэхаславакіі (1920 – 1945)

Ключавыя словы: узаемасувязі, узаемаўплывы, нацыянальнае, папулярызация, рэцэпцыя, самавызначэнне, агульнаславянскае, адраджэнне, рэцэнзія, кантэкст, паэзія, мадэрнізм, мастацкі пераклад, эміграцыя.

Аб'ект даследавання – літаратурная і выдавецка-публікацыйная дзейнасць беларусаў у Чэхаславакіі 1920 – 1945 гадоў, спецыфіка рэцэпцыі беларускай літаратуры ў гэтай краіне, а таксама беларуска-чэхаславацкія літаратурныя сувязі 1920 – 1930-х гадоў.

Прадмет даследавання – асаблівасць творчай практыкі У.Жылкі, Л.Геніюш, П.Крэчаўскага, Ф.Грышкевіча, Т.Грыба, літаратуразнаўчыя артыкулы Я.Ляцкага, Я.Махала, А.Чэрнага, Ф.Вольмана, Ф.Ціхага, а таксама пераклады твораў беларускай паэзіі на чэшскую мову.

Мэтай даследавання з'яўляецца цэласнае вывучэнне асаблівасцей беларускага літаратурнага працэсу ў Чэхаславакіі 1920-1945 гадоў, а таксама здабыткаў беларуска-чэхаславацкіх літаратурных узаемасувязей на самым інтэнсіўным этапе двухбаковых кантактаў.

Метадалагічнай асновай з'яўляюцца працы па параўнальным літаратуразнаўстве, гісторыі славянскіх літаратур, прыцыпы канкрэтна-аналітычнага, параўнальна-тыпалагічнага, параўнальна-гістарычнага літаратуразнаўчых метадаў.

Комплекснасць даследавання: сувязь з гісторыяй, фальклорам, культуралогіяй, крыніцазнаўствам. Уплыў грамадска-палітычных умоў на творчую практыку.

Упершыню ў айчынным літаратуразнаўстве беларускі выдавецкі і літаратурны рух у Чэхаславакіі 1920-1945 гадоў стаў прадметам спецыяльнага комплекснага даследавання, цэласна прааналізавана гісторыя беларуска-чэхаславацкіх сувязей акрэсленага перыяду, уключаны ў літаратуразнаўчы зварот і прааналізаваны малавядомыя і невядомыя публікацыі і архіўныя матэрыялы Я.Ляцкага, П.Крэчаўскага, Ф.Грышкевіча, М.Ільшэвіча, Т.Грыба, П.Бакача і іншых.

Атрыманьня вынікі могуць выкарыстоўвацца пры падрыхтоўцы вучэбных дапаможнікаў, лекцый, спецкурсаў па гісторыі беларускай, чэшскай і сусветнай літаратур 1920-х – 1945 гадоў, мастацкаму перакладу.

Чмарова Марина Ивановна

Белорусская литература в Чехословакии (1920 – 1945)

Ключевые слова: взаимосвязи, взаимовлияния, национальное, популяризация, рецензия, самоопределение, общеславянское, возрождение, рецензия, контекст, поэзия, модернизм, художественный перевод, эмиграция.

Объект исследования – литературная и издательско-публикационная деятельность белоруссов в Чехословакии 1920 – 1945 годов, специфика рецензии белорусской литературы в этой стране, а также белорусско-чехословацкие литературные связи 1920 – 1930-х годов.

Предмет исследования – особенности творческой практики В.Живко, Л.Генюш, П.Кречевского, Ф.Гришкевича, Т.Гриба, литературоведческие работы Я.Ляцкого, А.Черного, Я.Махала, Ф.Вольмана, Ф.Тихого, переводы произведений белорусской поэзии на чешский язык

Цель работы состоит в целостном изучении особенностей белорусского литературного процесса в Чехословакии 1920 – 1945 годов, а также результатов белорусско-чехословацких литературных связей на самом интенсивном этапе двусторонних контактов.

Методологической основой являются работы по сравнительному литературоведению, истории славянских литератур, принципы конкретно-аналитического, сравнительно-типологического, сравнительно-исторического литературоведческих методов.

Комплексность исследования: связь с историей, фольклором, культурологией, источниковедением. Влияние общественно-политических условий на творческую практику.

Впервые в отечественном литературоведении белорусское издательское и литературное движение в Чехословакии 1920 – 1945 годов стало предметом специального комплексного исследования, целостно проанализирована история белорусско-чехословацких литературных связей данного периода, включены в литературоведческий обиход и проанализированы малоизвестные и неизвестные публикации и архивные материалы Я.Ляцкого, П.Кречевского, Ф.Гришкевича, Н.Ильяшевича, Т.Гриба, П.Бакача и других.

Полученные результаты могут быть использованы при подготовке учебных пособий, лекций, спецкурсов по истории белорусской, чешской и всемирной литератур 1920-1945 годов, художественному переводу.

Chmarova Marina Ivanovna

Belorussian literature in Czechoslovakia (1920 – 1945)

Key words: correlations, interference, national, popularisation, reception, selfdetermination, common Slavonic, revival, review, context, poetry, modernism, artistic translation, emigration.

Subject of research – particular properties of creative practice of V.Zhilko, L.Geniush, P.Krechevskij, F.Grishkevich, T.Grib, literature study works of A.Cherny, Y.Mahal, F.Volman, F.Tihij, translations of the Belorussian poetry pieces into the Czech language.

The aim of the study is the investigation of integral features of the Belorussian literary process in Czechoslovakia in the period 1920 – 1945 and the results of Belorussian-Czechoslovakian literary communications at the most intensive stage of bilateral contacts.

Methodological basis are the comparative literature study works, works on history of Slavonic literatures, concepts of concrete-analytical, comparative-typological, comparative-historical literature study methods.

Complex approach of the study: relation to history, folklore, culture science, source research. Influence of socio-political conditions on creative practice.

For the first time in domestic literature study the Belorussian publishing and literary process in Czechoslovakia in 1920 – 1945 became a subject of a special complex research, the history of Belorussian-Czechoslovakian literary connections of that period is integral analysed, out-of-the-way and unknown releases and archive documents of Y.Lyackiy, P.Krechevskij, F.Grishkevich, N.Ilyashevich, T.Grib, P.Bakach and others are included into literary study everyday and specified.

Received results can be used by preparation of tutorials, lectures, special courses in history of Belorussian, Czech and world literature in 1920 – 1945, artistic translation.

